

BURDUR İLAHİYAT DERGİSİ

Burdur Theology Journal

(Kasım / November 2024) Özel Sayı: Gazze | e-ISSN: 2980-2407

Türk Romanında Kudüs

The Jerusalem in Turkish Novel

Hünkar KARACA YALÇIN

<https://orcid.org/0000-0001-6460-9972>

hun.kar2019@gmail.com

Atatürk Üniversitesi | <https://ror.org/03je5c526>

Dr., Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Erzurum, Türkiye

Asst. Atatürk University, Faculty of Literature, Turkish Language and Literature, Erzurum, Türkiye

Atıf | Cites As

Karaca Yalçın, Hünkar. "Türk Romanında Kudüs". *Burdur İlahiyat Dergisi* Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 114-130.

<https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1575965>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü/Article Types	: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received	: 30 Ekim/October 2024
Kabul Tarihi/Accepted	: 29 Kasım/November 2024
Yayın Tarihi/Published	: 30 Kasım/November 2024

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Hünkar KARACA YALÇIN.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

The Jerusalem in Turkish Novel

Abstract

The Middle East, as a geographical entity, include cities of significant importance to Muslims, Christians, and Jews. Jerusalem and its surroundings are the most significant of these cities. The strategic significance of these regions, coupled with their sacred status in religious contexts, has periodically brought representatives of the three major religions into direct confrontation, leading many nations to experience significant events and engage in conflicts over these territories across different historical times. All three groups of believers assert a claim to this region, and the consequences of this assertion persist to this day. Wars have been depicted in artistic works that explore the societal impacts of these conflicts. Writers and poets have addressed the Middle East, emphasizing the region's significance, the associated wars and struggles, the dramas, and the culture and art of its inhabitants in their literary creations. The Palestine region, a significant focal point in the Middle East, has been included in the literature of numerous nations, including the literary works of the Turks who governed the area for an extended period. Thematic analysis of these works reveals that the subjects are predominantly categorized into two principal areas. The initial novels concerning the Palestinian region focused on the Crusades, although subsequent novels addressed contemporary events, including the formation of Israel and the Arab-Israeli Wars. Authors addressing the Crusades predominantly compose biographical-historical books focusing on Saladin Eyyubi and his conflict with Richard I, also referred to as Richard the Lionhearted, highlighting the significance of Jerusalem for Turks and Muslims. The authors intend to enhance historical knowledge and disseminate information. The other novels concerning the region depict the experiences of the Ottoman army's withdrawal from Palestine following the First World War. These novels highlight the unpreparedness of Ottoman soldiers for the region's conditions and climate, as well as their technological inferiority compared to the British and French who dominated the area, while also emphasizing the authors' negative views on the region and the repercussions of the Arab revolts. Subsequent to the founding of the State of Israel, there has been an increased migration throughout the Palestinian territories. The indigenous Muslim populace of the region and the newly formed Arab states that seceded from the Ottoman Empire commenced their opposition to the State of Israel. Consequently, the Arab-Israeli Wars ensued. Turkish novels also address themes of mobility, warfare, the persecution of civilians compelled to reside in refugee camps, and migration. The present study analyzed the Palestinian region, the associated wars and migrations, and analyzes the perspectives of novelists who incorporated the Palestinian region into Turkish literature.

Keywords: Palestine, Jerusalem, Literature, Novel, War.

Türk Romanında Kudüs*

Öz

Bir coğrafi tanım olan Orta Doğu, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için oldukça önemli şehirlere sahiptir. Bu şehirlerin başında Kudüs ve çevresi gelmektedir. Stratejik anlamda önemi olan bu bölgelerin dini olarak da kutsal kabul edilmesi üç büyük dinin temsilcilerini zaman zaman karşı karşıya getirmiş birçok toplum zamanın farklı dilimlerinde büyük hadiseler yaşamış ve bu topraklar için savaş vermiştir. Her üç dinin mensubu olan toplumlar bu bölge için hak talep etmektedir ve bu hak talebinin yansımaları günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Bu savaşlar toplumların hayatını inceleyen, ondan etkilenen sanat eserlerinde de yer bulmuş ve yazarlar, şairler edebiyat ürünlerinde Orta Doğu'yu, bölgenin önemini, verilen savaş ve mücadeleleri, yaşanan dramların yanı sıra bölge halkının kültür ve sanatını eserlerinde ele almışlardır. Orta Doğu bölgesinin en önemli noktalarından olan Filistin bölgesi birçok milletin edebiyatında yer bulduğu gibi bölgede uzun yıllar boyunca hâkimiyet kuran Türklerin de edebi eserlerinde konu edilmiştir. Bu romanlar tematik olarak incelendiğinde konuların genel olarak iki ana başlığa ayrıldıkları görülmektedir. Filistin bölgesini konu eden ilk romanlar Haçlı Seferleri'ni anlatırken diğer romanların yakın tarihi konu ettikleri İsrail'in kuruluşunu ve Arap İsrail Savaşları'nı romanlarda işledikleri görülmüştür. Haçlı Seferleri'ni konu eden yazarlar çoğunlukla Selahaddin Eyyubi'nin hayatını anlatan onun I. Richard (Arslan Yürekli Richard) ile olan mücadelesini anlatan biyografik-tarihi romanlar yazmışlardır ve Kudüs'ün Türk/Müslümanlar için önemine dikkat çekmektedirler. Yazarların amaçları tarihi bilinç uyandırmak ve bilgi vermektir. Bölgeyi konu eden diğer romanlar ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin'den çekilen Osmanlı Devleti ordusunun yaşadıklarını anlatan romanlardır. Bu romanlarda Osmanlı askerlerinin bölge şartlarına, iklimine hazır olmadıkları teknolojik olarak da bölgede hâkimiyeti olan İngiliz ve Fransızlara karşı zayıf olduğuna dikkat çekilirken yazarların bölgeye dair olumsuz bakış açıları ve Arap isyanlarının etkileri dikkat çekmektedir. İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından Filistin bölgesinde daha büyük bir hareketlilik yaşanmıştır. Bölgenin yerli Müslüman halkı ile bölgede Osmanlı Devleti'nden koparak yeni kurulmuş olan Arap devletleri, İsrail Devleti'ne karşı mücadeleye başlamışlardır. Sonucunda da Arap İsrail Savaşları baş göstermiştir. Türk romanlarında da bu hareketlilik ele alınmış yaşanan savaşlar, mülteci kamplarında yaşamak zorunda kalan sivil halkın mağduriyetleri, göçler romanlarda işlenmiştir. Bu çalışmada Filistin bölgesi, bölgede yaşanan savaşlar, göçler ele alınmış Türk romanında Filistin bölgesine yer veren romancıların bakış açıları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs, Edebiyat, Roman, Savaş.

* Bu çalışma Atatürk Üniversitesi'nde Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK danışmanlığında hazırlanan "Türk Romanında Orta Doğu" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. / This study is derived from doctoral thesis entitled "The Middle East in Turkish Novel", conducted under the supervision of Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK at Atatürk University.

Giriş

Perslere, Romalılara, Araplara, Osmanlılara ev sahipliği yapan Filistin'in, adını milattan önce XII. yüzyılda Kavimler Göçü ile bölgeye gelen Filistler'den aldığı iddia edilmektedir. Bu bölgede Arapların ataları olarak kabul edilen Amâlikalılar daha sonra da Kenanlılar yaşamışlardır. Hz. İbrahim'in Mezopotamya'dan Kenan diyarına gelmesi ile birlikte burada tek tanrılı dinlerin ilki olan Yahudilik yayılmaya başlamıştır. Hz. İbrahim'in eşi Hacer'den İsmail, Sare'den ise İshak doğmuştur. Böylece İsmailoğulları ve İsrailoğulları ortaya çıkmıştır. Hz. Yakup, Yusuf, Musa, Yeşu, Davud, Süleyman peygamberlerin gönderildiği Musevilik dininde Filistin bölgesi Hz. Yakup ve soyundan gelenlerce "vaad edilmiş topraklar" olarak kabul edilmiştir. Hz. Yusuf döneminde Mısır bölgesine yerleşen Museviler, Tevrat'a göre 400 yıl Mısır'da güçlü bir krallık halinde yaşamışlar, böylece on iki kabilelik kalabalık bir topluluk haline gelmişlerdir. Museviler, en parlak dönemlerini ise Süleyman Mabedi'ni inşa ettikleri Hz. Süleyman (M.Ö. X. y.y.) döneminde yaşamışlar ve ardından Yahuda ve İsrail devletleri olarak ikiye ayrılmışlardır. İsrail devleti Asurlular tarafından işgale uğramış, halkı ise zorunlu göçe tabii tutulmuşlardır. Yahuda devleti ise MÖ. 539'da Babil Kralı Nebukadnezar(Buhtunnasır) tarafından yıkılmış ve halk, Babil bölgesine sürgün edilmişlerdir. Ardından Yahudi kavmi politeist dinlere inananların artmasıyla birlikte parçalanarak yok olma eşiğine gelmiştir. Kayıp on kabile efsanesinin başlangıcı olarak bilinen bu sürgünler, İsrailoğulları tarihi açısından tanrıları Yahve'nin emirlerine uymadıkları için dini bir cezalandırma olarak da değerlendirilmiştir. Perslerin, Babillileri işgal etmesiyle birlikte Persler tarafından özgürlükleri verilen Yahudiler yeniden Filistin topraklarına dönmüşler ve yıkılan mabetlerini inşa etmişlerdir. Daha sonra ise Roma İmparatorluğu ve ardından Büyük İskender'in hâkimiyeti altına girmişlerdir. Üçüncü ve yedinci yüzyıllar Yahudilikte Talmud döneminin başladığı dönemlerdir. Bu dönemde Yahudiler Filistin bölgesinin kuzeyinde Taberiye'de kurdukları akademilerde Tevrat'ı sözlü olarak yaşatmaya ve yorumlamaya çalışmış, sinagoglarda düzenli ibadet edebilmişlerdir. Hz. İsa'nın çarmıha gerilme hadisesi sebebiyle "tanrı katili" olarak anılan Yahudilerin dini yayılmaları zamanla daha da içe kapanık bir hale gelmiş, Sasaniler döneminde Filistin'in yerini Irak bölgesi almıştır. Putperest Roma yönetiminde ise başlangıçta baskılara uğrayan Museviler, zamanla imparatorlukta güç elde etmeye başlamışlardır. Özellikle yönetici sınıfında Yahudilik inancı destek bulmuştur. Ancak Roma'nın halkın inancına kısıtlamalar getirmesi sebebiyle Yahudiler, Roma'ya isyan etmiş, isyanlar sonucunda M.S. 70'te Kudüs yeniden Romalılar tarafından kuşatılmış ve Süleyman Mabedi yeniden yıkılmıştır. O zamana kadar Yahuda bölgesi olarak bilinen bu bölgenin adı Roma İmparatorluğu tarafından Filistin (Palaestina) olarak değiştirilmiştir. Roma tarafından baskılara maruz kalan Yahudilerin Filistin bölgesinden Hicaz ve Yemen'e göç etmesiyle Yemen ve Hicaz'da Yahudilik yayılmıştır.

XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda oldukça hoşgörülü bir yaşama alanına kavuşan Yahudiler, çoğunlukla Edirne, Safed, Selanik, Şam Kahire, Kudüs, şehirlerinde yaşamışlardır. Musevilik dini için dört önemli kutsal şehir bulunmaktadır. Bunların hepsi de vaat edilmiş topraklar olarak gördükleri Filistin topraklarındadır. Bu şehirler şöyledir: Kudüs, Safed, Hebron, Tiberya. Yahudilik'te Hz. İbrahim'in Mezopotamya'dan göç ederek Kenan bölgesine geldiği ve bu bölgenin kendisine ve Yahudilere vadedildiğine inanılır. Daha sonra Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Davud, Hz. Yeşu ve Hz. Süleyman dönemlerine de şahit olan bu bölge bu yönüyle de kutsallığı barındırmaktadır.

Hristiyanlık için de Kudüs ve çevresi kutsal kabul edilmektedir. Kaynaklarda Hz. İsa'nın Galile'den Kudüs'e geldiği ve burada inancını yaymaya devam ettiği ancak burada da Galile'de olduğu gibi Yahudiler tarafından olumsuz karşılandığı ve bu nedenle buradaki mabedin zarar görüp şehrin cezalandırılacağı haberini verdiği belirtilmektedir. Yine İncillere göre Hz. İsa Kudüs şehrinde hayatını kaybetmiştir.¹ Ömer Faruk Harman'ın aktarımına göre İmparator Hadrien döneminde Romalılar Kudüs'te bir putperest şehir kurmak istemişlerdir. Burada yaşayan Yahudiler bunu kabul etmeyerek ayaklanmışlardır. Böylece bugünkü Kudüs topraklarında adı *Colonia Aelia Capitalina* olan bir putperest şehir kurulmuştur. Bu şehre Yahudilerin girmesi ise yasaklanmış gizlice girenler ise ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Bu dönem Konstantinos'un Hristiyanlığı kabul etmesine kadar sürmüştür. Yasakların kalkması üzerine Yahudiler Kudüs'e girebilmiş ve Süleyman Mabedinin kalıntılarında ibadetlerini yapabilmişlerdir. Matta İncilinde geçen "İsa onlara, "Bütün bunları görüyor musunuz?" dedi. "Size doğrusunu söyleyeyim, burada taş üstünde taş kalmayacak, hepsi yıkılacak!"² sözlere dayanan Hristiyanlar Süleyman Mabedinin olduğu yerde yeniden mescit inşa etmemişler ve bu bölge Müslümanların fethine kadar harabe olarak kalmıştır.³

Müslümanlar için ise Kudüs ilk kible olması sebebiyle önemli iken yine Hz. Muhammed'in Miraç hadisesinden dolayı burası kutsal kabul edilir. Kudüs'e sahip olmak için birçok Müslüman lider mücadele etmiştir. Bunlar arasında Hz. Ömer ve Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs için verdikleri mücadeleler ön plana çıkmıştır. Osmanlılarda Yavuz Sultan Selim döneminde ele geçirilen bu bölge her daim önemini korumuş Orta Doğu bölgesine adeta bir anahtar görevi görmüştür. Toprak bir milletin kimliğini meydana getiren onu şekillendiren önemli unsurlardandır. Tarım, iklim, kutsal değerler ve mimari toprak üzerinde şekil alır. Bu nedenle tarihte ve günümüzde süren savaşların saklı sebeplerinden biri de kimliği koruma isteğidir. Bu bölgede için de birçok millet kimlik mücadelesi vermiş dini inançlar da itici güç olarak savaşlarda sebep gösterilmiştir. Museviler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için kutsal olan bu bölge için birçok mücadele verilmiş ve bu mücadelenin yansımaları günümüze kadar uzanmıştır.

Toplumun yaşadıklarının bir yansıması olarak sanat ve edebiyat ürünlerinde de bu savaşlar konu edilmiş, yazarlar hem geçmişteki savaşları hem de bugün bölgede yaşanan mücadeleyi romanlarında işlemişlerdir. Batı edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da bölgenin tarihi, kültürü bölgede yaşanan savaşlar, mücadeleler edebiyatın konusu olmuştur. Türk edebiyatında Filistin konusu iki ana başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki Haçlı Seferleri'ni konu edinen ve biyografik romanlar olan Selahaddin Eyyubi romanları iken ikincisi de İsrail'in kuruluşundan önceki ve sonraki gelişmeleri konu eden romanlardır.

1. Haçlı Seferleri ve Selahaddin Eyyubi'yi Konu Eden Romanlar

Romanlarda sıklıkla işlenen Haçlı Seferleri dokuz büyük sefer olarak düzenlenmiştir. (1096-1291) Bu savaşlarda yer alan askerlerin üniformalarındaki haç işareti nedeniyle bu ordular haçlı olarak nitelendirilmişlerdir. Savaşlara gerekçe olarak din, ekonomi, düşman elinde olan toprakları kurtarmak gibi sebepler gösterilmiştir. Haçlı Seferleri'nin en büyük kaynağı Papalık olmuş çoğunlukla kutsal bölgeleri Müslümanlardan kurtarmak maksadıyla asker toplanmıştır.

¹ Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 36/326.

² Kutsal Kitap The Bible Society in Turkey, (Kitabı Mukaddes Şirketi), Yeni Yaşam Yayınları, 2008, 24/2. <https://www.bible.com/tr>.

³ Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 36/325.

“Haçlı seferine katılanlara günahlarının affını ve uhrevî mükâfat vaat eden kilise siyasi amacını gerçekleştirmek için dinî motiften faydalanmıştır. ‘Kutsal toprakları kurtarma’ sloganı, Haçlı seferlerinin hedefini açıklamaktan ziyade kamufler etmek maksadıyla kullanılmıştır.”⁴

XI. yüzyıla gelindiğinde Türklerin Anadolu’daki ilerleyişini durdurmak isteyen Bizans Papalığından yardım isteyerek Türklere karşı ilk Haçlı Seferi’ni başlatmıştır. Selçuklular ile karşılaşan Haçlılar yenilgiye uğramış ve Selahaddin Eyyubi ordusunun karşısında da sağlam duramayarak Kudüs’ü kaybetmişlerdir. Haçlıların bundan sonraki hedefleri Kudüs’ü kurtarmak olmuştur. Kudüs’ün Müslümanların elinde olması Papalık ve Avrupalı krallar tarafından hoş karşılanmamış ve bunun için ordu hazırlamaya başlamışlardır.

Selahaddin Eyyubi’nin Hittin Seferi’nin ardından onun karşısına çıkabilecek güçte bir asker arayan Avrupa I. Richard’ı kahramanlaştırarak Haçlı Seferleri’ne yeniden başlamıştır. Akka’yı ele geçiren I. Richard burada bulunan Müslümanları katletmiştir. Türk edebiyatında da Haçlı Seferleri’ni konu eden romancılar çoğunlukla III. Haçlı Seferi’ni anlatmışlardır. Selahaddin Eyyubi’nin hayatını anlatan yazarlar Kudüs’ün onun için ne anlam ifade ettiğini kaleme dökmüşlerdir. Hittin Seferi’nde Kutsal Haç’ın Müslümanlar tarafından elde edilmesinin yankılarına yer veren bu romancılar bölgede hâkim güçleri olan Templer ve Hospitalier Şövalyelerine dair bilgiler de vermişlerdir.

Ahmet Mithat Efendi’nin 1877 yılında kaleme aldığı Musullu Süleyman romanı Haçlı savaşını anlatan ilk romandır. Bu romanda yazar XIII. yüzyılda Kudüs yakınlarındaki bir Hristiyan köyünü anlatır. Burada bulunan asıl adı Süleyman olan roman kahramanı kendisini bir Hristiyan gibi tanıtmış ve yaşamıştır. Dolayısıyla köylünün de güvenini kazanmıştır. Daha sonraki bölümlerde savaş sırasında ise yanlış istihbaratlar ile orduyu şaşırtıp Müslümanların kazanmasını sağlamıştır.

Romanda Ahmet Mithat Efendi romanda Haçlı Seferleri’ne bütün bir Avrupa’nın destek verdiğini söylediikten sonra Haçlıların ellerinden gelirse bütün Müslümanları yok edeceklerini söyler.⁵ Mithat Efendi kendine has üslubuyla Haçlılara dair açıklamalar yapar ve Avrupalıların aslında Kudüs’ten haberdar olmadıklarını cahil bir toplum olduklarını, ne için savaşıklarını bilmediklerini herhangi bir cami kubbesini Kudüs zannedebileceklerini belirtir.

“...Bulgaristan’dayken karşıdan bir kubbe görecekseler ‘Kudüs-i Şerif olsa olsa bu olmalıdır’ diye hemen secde-i taarruza vardıklarını hengi akıl görse veyahut işitse gülmez ki hatta Diyojen dahi bu komedyaya kahkahalarla gülmesin?”⁶

Balak Gazi romanında da Haçlı Seferleri anlatılır. Yirmili yaşlarında olan balak Gazi’nin en büyük hedefi Haçlılardan intikam almak ve Kudüs’ü fethetmektir. Hayatını bu uğurda harcamaya hazırdır. Frenkler olarak anılan Haçlılar Sultan Berkyaruk ile beraber mücadele ederler. Balak Gazi de Selçuklular ile birlikte savaşır ve Kudüs’ü fethetmek için hazırlanır. Halep emirinden de destek alınır ve bölgedeki beylikler birleştirilmeye çalışılır. Ancak Balak Gazi Kudüs’ü fethedemeden Menbiç’te Kudüs yolunda hayatını kaybeder. Balak Gazi romanında Haçlı yağmacılığın ve Haçlıların yaptıkları yamyamlıklardan da söz edilir.

⁴ Işın Demirkent, “Haçlılar”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1996, 14/525-526.

⁵ Ahmed Midhat Efendi, *Süleyman Musli*, haz. Erol Ülgen-Fatih Andı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, 13-14.

⁶ Ahmed Midhat Efendi, *Süleyman Musli*, 14.

Reha Çamuroğlu'nun kaleme aldığı biyografik-tarihi roman olan *Selahaddin el Kürdi* romanında da Haçlı Seferleri anlatılır. Bu romanda Hittin Seferi büyük yer kaplar. İznik'i Türklerden almak için ordu toplayan Haçlılar bu kez de Türklerin Kudüs'ü almak için yaptıkları seferlerden rahatsızlık duymuşlardır. Romanda Papalığın dini, Hz. İsa'yı kullanarak asker topladığı da belirtilir. Bu seferlere gitmek için yola çıkan herkesin cennete gideceğini vadeden Papalık dini bir güç olarak kullanmıştır. Çamuroğlu aynı zamanda Haçlıların önemli askeri birliklerinin olduğundan da söz eder ve bunlardan romanda "demir adamlar" olarak bahseder. Bu güçlü askeri birliklerin Türkler tarafından başlangıçta çok önemsenmediği ancak daha sonra bunlara karşı tedbirlerin alınmaya çalışıldığı da romanda yer verilen bilgiler arasındadır.⁷ Selahaddin Eyyubi'nin çocukluğundan itibaren Kudüs'ü fethetmek için yetiştirildiği romanda anlatılırken Eyyubi ordusunun çok kuvvetli olduğundan da söz edilir. Hittin Seferi'nden büyük başarı elde eden Selahaddin Eyyubi ve askerleri Haçlılardan "Kutsal Haç"ı da almasının yankılarını anlatan Çamuroğlu Papa'nın üzüntüden hayatını kaybettiğini belirtir. Romanda Eyyubi ordusunda yer alan Türkopollerden de söz edilir.⁸

Romanda Kudüs ve çevresinde var olan iki önemli şövalye grubuna da yer verilir. Bunlardan ilki Hospitalier bir diğeri ise Templer şövalyeleridir. Orta Çağ dönemindeki tarihçiler tarafından "daviyye" olarak tanımlanan Templer Şövalyelerinin Kudüs'te olduğuna inanılır Süleyman Tapınağı'ndan esinlenerek bu adı aldığı kabul edilmektedir. Ve amaçlarının Süleyman Mabedi'ni yeniden inşa etmek olduğu iddia edilir.⁹ Bir diğer Şövalye grubu ise başlangıçta ahi teşkilatı gibi kurulmuş olan Hospitalier tarikatıdır. İtalyan tacirlerce kurulan bu yapılanmanın amacının Kudüs'e ibadet etmeye gelen hacıları tedavi etmek olduğu söylenmektedir. Haçlıların 1099 yılında Kudüs'ü ele geçirmesi ile birlikte bölgede büyük bir hastane ve bir katedral inşa etmişlerdir.

Tapınak Şövalyelerinin en önemli öncülerinden biri olan Girard de Ridefort'un öldürülmesi de romanda anlatılmaktadır. Eyyubi ordusu karşısına çıkan Haçlıların devamlı yenilgi aldıklarını anlatan Çamuroğlu Haçlıların hedeflerinin artık "Gerçek Haç" ı Müslümanlardan geri almak olduğunu söyler. Çünkü bu haçın Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanılan haç olduğunu düşünmektedirler ve bu da Avrupalılar için büyük bir yıkım olarak görülmektedir.¹⁰

Yazar Selahaddin Eyyubi'nin maddi ve dünyevi hedeflerinin olmadığını onun sadece "dostun ve "düşmanın kalbi olan" Kudüs şehrini Hz. Ömer gibi kurtarmak istediğini anlatır.¹¹ Kudüs'ü ele geçiren Selahaddin Eyyubi'nin ilk işinin ise Nureddin Zengi'nin Kudüs'ün fethi için hazırladığı minberi, Emevi Camii'nden getirilmesine de romanda yer verilir. Romanda Papalık'ın Selahaddin Eyyubi'yi Goliat'a benzettiği ve onun karşısına çıkabilecek bir Godfrei aradıkları da belirtilir. Selahaddin Eyyubi'nin bu zaferlerinden sonra karşısına "Arslan Yürekli Richard" olarak adlandırılan I. Richard çıkarılır.¹² Yazar romanda yine Papalığın Kudüs için halktan vergi toplamasından da bahseder.¹³ Daha sonraki bölümde ise Akka kalesine yapılan saldırı anlatılmaktadır. Bu savaşta Templar şövalyelerinin en önemli isimleri olan Gerard Ridefort

⁷ Reha Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, Everest Yayınları, Aralık 2011, 27- 28.

⁸ Reha Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, 21.

⁹ Ramazan Şeşen, "Dâviyye ve İsbîtiyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 9.

¹⁰ Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, 215.

¹¹ Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, 222.

¹² Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, 237.

¹³ Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, 238.

kaybetmelerine yer verilirken Haçlı kuvvetleri içinde Alman, Fransız, İngiliz, Danimarka gibi birçok bölgeden askerinin olduğu belirtilmektedir. Akka kalesini ele geçiren I. Richard, Selahaddin Eyyubî ile “Gerçek Haç” karşılığında anlaşma yapmıştır. Ancak burada esir düşen Müslümanları acımasızca katlettirmiştir.¹⁴

Selahaddin Eyyubi ve Haşhaşi mücadelesine odaklanırken Haçlılar ile mücadele de bu örgütlerin adeta ayak bağı oldukları vurgulanır. Kudüs kralı olan Amuri ile Selahaddin Eyyubi'nin barış yaptıkları bilgisi ile başlatılan roman Müslümanların arasında geçen mücadeleleri ele alır. Şîi ve Sünni olarak bölünmüş olan bir Müslüman toplumun Kudüs'ü geri alamayacağını düşünen Eyyubi romanda ilk önce bu ikilikleri gidermeye çabalar. Şîi Fatimî Devleti'ne de yer verilen romanda Fatimîlerin Eyyubîlere karşı Haçlıları bile destekledikleri belirtilir. Karatay romanda Vezir Şaver'i maddî âleme gönlünü kaptırmış, saltanat için yaşayan birisi olarak tanıtırken Selahaddin Eyyubi ve Nureddin Zengi'nin ise tam tersine kendilerini manevî âlem için adadıklarını anlatır. Daha sonraki bölümlerde Vezir Şaver'in taht oyunları ve kıskançlığı anlatılır ancak bu oyunların sonunda Selahaddin Eyyubi Mısır'a başkumandan olacaktır.¹⁵

Romanda daha sonra Kral Amuri ise bir Haçlı birliği hazırlarken ölünce oğlu Cüzzamlı Baudoin geçer ve Selahaddin Eyyubi ordusu ile karşılaşmaya hazırlandığı anlatılır. Hittin Seferi ve Kudüs'ün ele geçirilmesine de yer verdikten sonra Karatay da I. Richard'ın Haçlı birlikleri ile Kudüs'ü almak için gelişine değinir. Akka Kalesi'nde yaşanan mücadeleyi de anlatan Hüseyin Karatay da I. Richard'ın Selahaddin Eyyubi ile yaptığı anlaşmaya uymayarak “Gerçek Haç”ı aldıktan sonra Müslüman esirleri öldürdüğünü anlatır.

Hüseyin Karatay'ın *Selahaddin Eyyubi* romanının da konusu Haçlı Seferleri'dir. Roman, Selahaddin Eyyubi ve dönemin Kudüs'ün kralı olan Amuri'nin ortaklaşa aldıkları barış dönemi ile başlatılır. Selahaddin Eyyubi ve Nureddin Zengi'nin dostlukları ile devam eden romanda İslam dünyasındaki ikiliklerin bitirilmesi gerektiği anlatılır. Özellikle Zengi'nin birlik hedeflerinin Selahaddin Eyyubi'yi etkilediği belirtilir. Daha sonra bu konu daha da ayrıntılı şekilde anlatılır. Şîi-Sünni çatışmasının Müslümanlara verdiği zarar vurgulanır. Eyyubiler ile Haçlılar arasında geçen mücadelede Şîi Fatimî Devleti'nin Haçlılar ile bile ittifak yaptıklarına yer veren yazar bölgenin Doğu ve Batı dünyası için ne kadar önemli olduğunu işaret eder. Hüseyin Karatay'ın romanında Fatimî Devleti'nin veziri olan Şaver saltanat hastası ve zenginlik için İslam dünyasını öteleyen bir kişilik olarak tanıtırken, Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyubi'nin vezirin ihanetlerine rağmen Müslüman Mısır halkı için Fatimiler'e yardım ettiklerine değinilir. “*Efsaneleşen Selahaddin ismine sinirleniyordu Vezir Şaver. Halife el Adid'i kenara itip, Mısır'ın idaresini elinde tutmaya başlamışken, Haçlılar yüzünden sevmediği bu isme muhtaç olmuştu. Şimdi bu isim kahramanlaşırken, kendi ismi musibetli bir varlık gibi anılmaya başlamıştı.*”¹⁶

Vezir Şaver'in ihanetleri ve adaletsizliğinin anlatıldığı romanda daha sonra onun tutuklanması ve Selahaddin Eyyubi'nin Mısır'a başkumandan olmasına yer verilir. Devam eden bölümde Kral Amuri'nin önderliğinde yeni bir Haçlı birliği hazırlanır ancak Amuri'nin ölümü üzerine bu sefer durur ve romanda Amuri'nin yerine oğlu Cüzzamlı Baudoin'in geçişi anlatılır. Ardından Selahaddin Eyyubi'nin İslam birliğini sağlamak için Kudüs'e yönelişine ve İngiliz Kralı

¹⁴ Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, 263-276.

¹⁵ Çamuroğlu, *Selahaddin el Kürdi*, 32.

¹⁶ Hüseyin Karatay, *Selahaddin Eyyubi*, Bengisu Yayınları, İstanbul 2016, 32.

Arslan Yürekli Richard ile yaptığı anlaşmaya yer verilir. Bu anlaşmada şartlardan birisi de Gerçek Haç'ın, Haçlılar'a teslim edilmesidir. Gerçek Haç'ın, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği düşünülen haçın kalıntılarından oluştuğuna inanılmaktadır ve Hristiyanlar için oldukça kıymetlidir. Karatay'ın da yer verdiği gibi, bu haç Hristiyanların birlikteliğini temsil eder. Romanda Haçlı birlikleri ile mücadele eden Müslümanların eline geçen bu haç ile birlikte Haçlılar, Kudüs'ü de kaybetmektedir.¹⁷ Hüseyin Karatay, romanda Haçlı Seferleri'nde uygulanan propaganda faaliyetlerine de dikkat çekmeye çalışır. Avrupa'dan Haçlı Seferlerine katılması için asker toplamaya çalışan kilisenin Hristiyanlık dinini nasıl kullandığı anlatılır. Romanda Hz. Muhammed'in Hz. İsa'ya şiddet uyguladığı iddiasıyla hazırlanmış olan bir tablo ile Avrupa'da Hristiyan halkın Müslümanlara karşı kışkırtıldığı da konu edilmiştir:

“—Hazreti Muhammed'in, güya Hazreti İsa'yı dövdüğünü gösterir hayali resimlerini dolaştırıp, Avrupa halkını tahrik ettiniz. Haçlı Savaşları'na katılacak Hristiyanların günahlarından kurtulacağını söylediniz.”¹⁸

Ebubekir Subaşı'nın *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi* romanında Mısır'da başlayan sorunların Haçlı Seferleri'ne nasıl kolaylık sağladığını anlatmaya çalışan yazar, taht ve güç mücadelelerinin İslam şehirlerini işgale açık hale getirdiğini söyler. Subaşı, Şîi Fatımî yönetimi altında olan Mısır'daki sorunlara ve Haçlılar ile yaptıkları ittifaklara romanda sıklıkla yer verir. Selahaddin Eyyubi Müslüman âleminde var olan Şîi ve Sünni halifelğine son vererek tek çatı altında birleştirmek arzusu içindedir. Bu sebeple Mısır'da böyle bir siyaset de izlediği romanda ele alınmaktadır: “Artık Müslümanlar tek bir halifenin etrafında toplanabilirlerdi.”¹⁹ Subaşı, Haçlı birliklerinin bölgede huzuru bozduklarını, Müslümanların en önemli şehirlerinden olan Mekke'ye saldırma hedeflerinin olduğunu ve hacca giden Müslümanları öldürdüklerini romanda anlatmaya çalışır:

“Efendimiz, Renaud'un bir müddetten beri Kızıldeniz'deki korsanlarla birlik olup, buralara gemiler göndererek, Mekke'yi ele geçirme niyetinde olduğunu daha önce görüşmüştük. ... Bilahare Mısır ordusu, üzerine gönderilince yenilmiş ve kendisiyle anlaşma yapılarak ülkesine gönderilmişti. Yine Sina çölünde Masada Kalesi yakınlarında yürüyen hacıları kılıçtan geçirmişti.”²⁰

Haçlı Seferleri'nin çok uzun yıllar sürdüğünü ve İstiklal Savaşı'nda da bunun bir devamının yaşandığını söyleyen Ebubekir Subaşı, I. Dünya Savaşı'nda Selahaddin Eyyubi'nin kabrinin Fransız General Garo tarafından tekmelenmesi ile Bursa'nın işgalinde Osman Gazi'nin kabrinin tekmelenmesi arasındaki ilgiye de dikkat çeker.²¹ Romanda Akka'ya saldıran Haçlılara karşı direnen Eyyubi ordusunun mücadelesine yer verilirken, Haçlılar hakkında da bazı bilgiler okura sunulur ve Müslümanların içinde yaşayan Haşhaşi ihanetini anlatır.²² Haçlıların saldırılarından sadece Müslümanların değil Yahudi ve Hristiyanların da olumsuz etkilendiklerini söyleyen Ebubekir Subaşı, birçok Hristiyan'ın Haçlılara destek olmayı reddettiğini belirtir. Papalığın Hristiyanları, Haçlı Seferleri için yola çıkanlara destek amacıyla mallarına el koyarak,

¹⁷ Karatay, *Selahaddin Eyyubi*, 55.

¹⁸ Karatay, *Selahaddin Eyyubi*, 125.

¹⁹ Ebubekir Subaşı, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2017, 85.

²⁰ Subaşı, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi*, 170.

²¹ Subaşı, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi*, 6.

²² Subaşı, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi*, 131.

yeni vergiler getirerek maddi olarak da sömürdüğünü söyler.²³ Romanda Miraç gecesine denk gelen Kudüs'ün fethi ile Kudüs'e giren Selahaddin Eyyubi ve ordusunun Kudüs'te karşılaştıkları manzaraları anlatan yazar bölgedeki kıymetli imarların Haçlılar tarafından yağmalandıklarını, birçok tarihi değerın Avrupa'ya kaçırıldığını da vurgular.²⁴ Daha sonraki bölümde Akka'nın Haçlılar tarafından saldırıya uğramasını anlatan yazar Kral Richard'ın da bölgeye gelip mücadele etmesini ve yenilgiye uğrayarak geri dönüşünü anlatır. Akka'da yaşanan savaştan sonra Haçlıların esir anlaşmasına uymayarak oradaki Müslüman halkı katlettiğini, kadın ve çocukların dahi bu katliama maruz kaldıklarını 18. bölümde anlatır: “*Akka'da kalan Müslümanlar; kadın, erkek, çocuk, yaşlı... Kasaplık koyunlar gibi dizildiler.*”²⁵

Okay Tiryakioğlu'nun *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi* romanı, hocası El Kuseyri'nin Selahaddin Eyyubi'ye verdiği askeri eğitimlerle ve onun günlük yaşamı ele alınarak başlar. Romanda Nureddin Zengi'nin Kudüs'ü fethetmek için yaptığı seferlere değinildikten sonra onun Selahaddin Eyyubi üzerindeki etkisi, gösterdiği hedeflerle birlikte verilir.²⁶ *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi* romanında da Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethi üzerinden şehrin İslam dini açısından önemi vurgulanır: “*Gaziler, İslam'ın ilk kiblesi mukaddes Kudüs'ün surları önünde toplandık ve nice şehidimizin kanı hürmetine geri adım atmadık*”²⁷ Romanda aynı zamanda Hazreti Muhammed (SAV)'in de Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'ya ve Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi'ye çok büyük önem verdiği de belirtilir.²⁸

Roman bölümlere ayrılarak hazırlanmıştır ve VI-VII alt bölümlerinden itibaren Selahattin Eyyubi'nin Haşhaşilerle ve Hospitalier Şövalyeleri ile olan mücadelesine yer verilir. Tiryakioğlu, X. bölümden itibaren ise Fatimî Devleti ve Zengi- Eyyubiler arasında yaşanan gerilimleri iki başlı İslam toplumunun getirdiği sorunları anlatır. Romanda Fatimîlerin önceleri İslam aleminde ikilik çıkarmadığını mezhep kavgalarını körüklediğini, hatta farklı mezheplerin devlet yönetiminde söz hakkı olduğunu, ordularının da Sünni kökenli Türklerden meydana geldiğini söyler ve problemlerin ilk Haçlı Seferi'nden sonra başladığını belirtir. “İskenderiye Bir Rüya”, “Kuşatma Geceleri” isimli bölümlerde Mısır'ın fethi ve Haşhaşilerle olan mücadeleler anlatılır.²⁹ Romana göre Selçuklu ve Fatimî sınır anlaşmazlıklarının artması ve Haçlılar ile yapılan ittifaklar sonucunda Fatimîler ile Selçuklu Devleti arasındaki sorunlar büyümüş ve mezhepsel bir savaş halini almıştır. Selahaddin Eyyubi'nin Haçlılar ile ittifak yapan Fatimîler'in üzerine yürümesi işte bu sebeptendir.

Romanda İskenderiye'yi alan Selahaddin Eyyubi, Fatimî liderlerinin Haçlılar ile yaptıkları ittifaklar sonucunda neredeyse Haçlılar tarafından işgal edilen Kahire'ye doğru yola çıkar. Daha sonra Nil kıyılarındaki Küçük Ezher, Sur şehirleri, Kus ve Hanf Kaleleri'ni ele geçiren Zengi birliklerinin ana hedefinin her zaman Kudüs olduğu anlatılır. Başlangıçta Emir Nureddin Kudüs'e doğru bir sefere çıkmış ancak Haçlı birlikleri savaşmayı göze alamayarak geri çekilmişlerdir. Okay Tiryakioğlu, romanda Haçlıların kendi aralarındaki sohbetleri üzerinden

²³ Subaşı, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi*, 194.

²⁴ Subaşı, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi*, 247.

²⁵ Subaşı, *Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyubi*, 321.

²⁶ Okay Tiryakioğlu, *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, 56.

²⁷ Tiryakioğlu, *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi*, 413.

²⁸ Tiryakioğlu, *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi*, 425.

²⁹ Tiryakioğlu, *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi*, 160-198.

Haçlı tarihini ve yapılan insan kıyımlarını da anlatır. Romanda I. Haçlı Seferi'nde yapılan insanlık dışı muameleler, yamyamlık, tarihi kaynaklar esas alınarak anlatılmıştır:

“*Fulcherius Tarihi'nden okuyacaklarım' dedi ve önceden işaretlenmiş bir yeri açtı.*

‘Yorgunduk. Binlerce milden gelmiş; denizde fırtınalar, karada hastalıklar, vahşi hayvanlar ve barbar Bedevi kabilelerinin saldırıları sonucu pek çoğumuz can vermiştik. (...) Kudüs'e ulaştığımızda yorgunluk ve hışım bizi tüm ahlak kurallarından sıyırmıştı. Kinimizi haklı görmeye başlamıştık!’”³⁰

Romanın ilerleyen bölümlerinde Selahaddin Eyyubi, amcası Şirkuh vefat edince Fatımî Halifesi el Azid tarafından Mısır Sultanı ilan edilmiştir. Eyyubi'nin çocukluğundan beri zihin dünyasında yer eden Kudüs şehrini ele geçirmeden evvel gülmediği ve başına da siyah bir sarık sardığı yine romanda yer verilen detaylar arasındadır. Kudüs'ü fethetmek amacıyla olan Selahaddin Eyyubi'nin önce Akabe Körfezi'nde bulunan Eyle(Eliat)'ı fethettiği, ardından Haçlı kalesi Kerak ile mücadelelerin sürdürüldüğü Nübye isyancıları ile mücadele edildiği de anlatılmaktadır. Nureddin Zengi'nin vefatının ardından Suriye'de Selahaddin Eyyubi'ye karşı başlayan muhalefeti susturmak maksadıyla Selahaddin Eyyubi'nin Nureddin Zengi'nin eşinin annesi ile “siyasi” bir evlilik yaptığı da romanda değinilen konulardandır.

Abbasi Halifesi'nden Bağdat'tan sultanlığının onaylandığına dair bir menşur alan Selahaddin Eyyubi, Kudüs yolunu açan Halep'in fethiyle de Zengi beylerinden destek görmüş, Eyyubi devletini güçlendirmiştir. Kudüs Seferinden evvel Doğu Seferine de çıkan Selahaddin Eyyubi buralarda Musul, Erbil, Meyyafakirin gibi önemli bölgeleri de ele geçirmiştir. Daha sonraki bölümlerde ise Selahaddin Eyyubi'nin, Hıttin'da büyük bir zafer kazandığı ardından Akka, Askelon, Nablus ve Remle gibi yerleri fethedildiği söylenir. “*Tüm bu şehirlerin arasında bilhassa Akka, Kudüs Krallığı'nın denizden Avrupa'ya açılan kapısı olarak büyük bir önem arz ediyordu. Artık Kudüs yolu açıktı.*”³¹

Ali Emre'nin *Selahaddin Eyyubi Şark'ın Kartalı* romanında Haçlı Seferleri, Frenk Seferleri olarak adlandırılmıştır. Romanın başında Hristiyan güçlerinin Haçlı Seferleri'ni yapma gerekçelerinden biri olarak Müslümanların elinde olan Urfa'yı ele geçirmek ve Haçın intikamını almak olarak sıralanır. Romanda Haçlı birliklerinin özellikle Reynald de Chatillon'ın komutanlığında Müslümanların kutsal şehirlerine ve Eyle, Yenbu gibi önemli limanlarına saldırılarından söz edilir.

Haçlı Seferleri'nde büyük etkisinin olduğu kabul edilen Hospitalier ve Templar Tarikatlarından “Mabet ve Hastane Şövalyeleri” olarak söz eden Ali Emre onların acımasızlığını vurgular. Eyyubi ordusunun öncü birliği olan Yezek'in Haçlılar hakkındaki istihbaratlarının rolüne de yer verilen romanda, Haçlıların elindeki Kerak Kalesi'ne sıklıkla yer verilir. Taberiye kuşatmasından sonra Hıttin zaferini anlatan yazar Şövalyeler için “Kutsal Haç”ın ne anlama geldiğini de bu savaşta anlatmaya çalışır: “*Sıcak bunaltıcıydı sıra dışı bir hareketlilikte her taraftan tozlar yükseliyordu. Kutsal Haç'ı ve sancakları taşıyanlar başta olmak üzere ağır zırhlar içindeki askerlerin yüzleri daha şimdiden tere boğulmuştu Guy Selahaddin bütün gücünü orada toplamadan henüz epeyce ileride olan Taberiye Gölü'ne hızlı bir yürüyüşle ulaşma*

³⁰ Tiryakioğlu, *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi*, 151.

³¹ Tiryakioğlu, *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi*, 405.

umudundaydı."³² Hittin savaşında Müslümanların Kutsal Haç'ı ele geçirmeleri ile Haçlıların büyük bir yıkım yaşadıklarını, bu zaferin Müslümanlar için çok önemli olduğunu belirtir. Romanda Hittin zaferinin Avrupa için ne anlama geldiğini ise yazar şu cümlelerle anlatır: "*Hittin, bir asırlık Frenk işgalinden bu yana Müslümanların kazandığı en büyük, en görkemli zafere tanıklık etti. Tekbirleri duyan Selahaddin yere kapandı, sevinçten ağlayarak Allah'a şükretti.*"³³ Hittin savaşından sonra birçok önemli kişinin Müslümanlara esir düştüğünü ve Kutsal Haç'ın da Kadı Şerafeddin İbn Ebî Asrun'un gözetiminde Şam'a götürüldüğü bilgisini de verir.

Hittin savaşında Sur, Akka ve Yafa'ya saldıran Haçlılar ile Eyyubilerin verdiği mücadeleyi anlatırken, Haçlıların esir aldıkları Müslümanlara zulmettiklerini bu mücadeleden galip çıkan Selahaddin Eyyubi'nin ise her şeye rağmen merhametini kaybetmediğini anlatır.³⁴ Kudüs'ü kaybeden Hristiyanların büyük bir yıkım yaşadıkları hatta Papa III. Urbanus'un kederinden öldüğü de yine romanda değinilen konular arasındadır. Kudüs'ü Müslümanlardan geri almak için Haçlılar yeni saldırılarda bulunurlar. Bu saldırılarda başrolde Arslan Yürekli Richard olarak bilinen İngiliz Kralı vardır. Romanın son bölümlerinde ise "Rişar" olarak anılır ve onun Selahaddin Eyyubi'nin yardımcıları ile olan mektuplaşmalarına yer verilir. Akka'ya saldıran Haçlılar güç elde edince Kutsal Haç'ın verilmesi karşılığında esir Müslümanların serbest bırakılacağını söylerler ancak bu anlaşmaya uymayarak Müslüman esirleri katletmeyi tercih ederler: "*Biraz sonra, sayısı bini geçen kadın ve çocuk; ölülerin, katledilen Müslümanların yanına getirildi. Manzarayı gören bu çaresiz insanların feryatları yeri göğü inletti. Koşup babalarının, kocalarının, yakınlarını cesetlerine kapandılar.*"³⁵

2. Birinci Dünya Savaşı ve Arap İsrail Savaşları

Filistin Bölgesinin ele alındığı ikinci grup romanlarda ise Osmanlı Devleti'nin yıkılma süreci ve yıkılmasından sonra kurulan İsrail Devleti'ne karşı gösterilen tepkiler anlatılmaktadır. Çalışmada ele alınan ilk yazar Burhan Cahit Morkaya'dır. Morkaya, yaşanan savaşlardan ve verilen kayıplardan dolayı bu bölgeyi bir "hörgüçlü deve" "insanımızı yutan bir timsaha" benzetir.³⁶

İhtiyat Zabiti romanında yer verdiği Kudüs şehri diğer Orta Doğu şehirlerine nazaran daha modern ve Avrupalı bir şehir olarak anlatılmaktadır. Burhan Cahit, romanda Kudüs'ün şehir planından, Rusların yaptırdıkları modern binalar ve parklardan söz etmekte ve Kudüs'ü medeni bir şehir olarak kabul etmektedir. Romanda yer verilen şehirler, çoğunlukla Batı ile Doğu'nun karşı karşıya geldiği yerlerdir. *İhtiyat Zabiti* romanında yazar, Kudüs'teki Alman veya Alman Yahudi'si olduğu belirtilen kişilerin modern yaşamlarına hayranlık duyulduğu belirtilir. Batılı ülkeler romanda bir işgalci olarak anlatılmaktan ziyade bölgeyi modernleştiren güçler olarak kabul edilmiştir. Ayrıca romanda Almanların ve Almanya kökenli Yahudilerin Kudüs'te yaptıkları modern binalar, tekrar tekrar övülür Bu binalardan biri de Augusta Viktorya binasıdır.³⁷

Burhan Cahit Morkaya *İhtiyat Zabiti* romanında Kudüs'ün, Museviler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için büyük önem taşıdığını ve yüzyıllar boyunca bu dinlerin mensuplarının savaşlar yaşayıp, bu topraklarda mabetler yaptıklarını söyler. Romanda Batılıların yaşamlarına özlem

³² Ali Emre, *Selahaddin Eyyubi Şark'ın Kartalı*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2018, 237.

³³ Ali Emre, *Selahaddin Eyyubi Şark'ın Kartalı*, 250.

³⁴ Ali Emre, *Selahaddin Eyyubi Şark'ın Kartalı*, 274.

³⁵ Ali Emre, *Selahaddin Eyyubi Şark'ın Kartalı*, 379.

³⁶ Burhan Cahit Morkaya, *Dünyaların Romani*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933, 49.

³⁷ Burhan Cahit Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933, 195-196.

anlatılır ve onların evlerinde piyano bulunmasına duyulan hayranlığı dile getirilir, çünkü “piyano” kişiyi, şarklı, Orta Doğulu olmaktan uzaklaştıran bir simgedir. Ayrıca devlet liderlerinin bu bölgelerde bulunan türbelerinin de önemini belirttikten sonra asıl önem arz edenin burada bulunan mabetlerin değil Almanların yaptıkları modern, temiz ve düzenli binaların olduğunu iddia eder.³⁸

Birinci Dünya savaşında kaybettiği toprakları geri almak ve kaybedilme tehlikesi altındaki topraklarında da yeniden emniyeti sağlamak amacıyla olan Osmanlı Devleti, Suriye Filistin cephesinde de mücadele etmiştir. Burhan Cahit Morkaya *İhtiyat Zabiti* romanında da I. Dünya Savaşında Kanal cephesinde meydana gelen savaşlara ve İngilizlerin Gazze’ye verdikleri öneme değinilmiştir: “—İngilizler dört fırka ile taarruz ettiler, dedi. Herhalde cepheyi sökmek, Gazze’yi tutmak istiyorlar. Sağ cenahımızda serbest değiliz. Geri çekilmek imkânı bile yok.”³⁹

Morkaya, Osmanlı Devleti’nin yaptığı Mısır seferi ve Kanal Harekâtından söz ederken, bu seferlerin ne amaçla yapıldığını anlayamadığından ve burayı fethetmekten ziyade “Don Kişotluk” yapıldığından söz eder ve Anadolu’nun çöl görmemiş, çöl iklimine yabancı çocuklarının buralarda ölüme sürüklendiklerini, sefalet yaşadıklarını Yüzbaşı Celal’in düşünceleri üzerinden anlatır. “(...) Açlıktan develeri, beygirleri kestik. Zaten kesmesek onlar açlıktan ölecekti. Velhasıl bir macera ki başından sonuna kadar facia.”⁴⁰ Burhan Cahit Morkaya da *İhtiyat Zabiti* romanında Kudüs ile Yafa arasında kalan bir bölgenin özelliklerinden bahsetmeye çalışır. Yazar özellikle Vilhelma ve Sarona isimli köylerin özelliklerine yer verirken bu köylerin Alman köyü olduklarını da ekler. Romanda Sarona’da karşılına çıkan mimozaların güzelliğine değinen yazar, bu coğrafyanın güzelliklerinin insana savaşta olduğunu unutturacak derecede olduğunu belirtirken işgal kuvvetlerinin de Yafa’ya demirlediklerini anlatır. *İhtiyat Zabiti* romanında Filistin’in önemli şehirlerinden olan Gazze’ye yer verilir. Morkaya, Gazze’nin güzelliklerini anlatırken şehrin savaşlarda saldırıya açık bir bölgede bulunduğunu da belirtir: “—Şirin yerdir, dedi. Meyvası çiçeği, suyu, bol. Fakat denizden, cepheden boyuna ateş yer.”⁴¹

Mustafa Yıldırım’ın *58 Gün Mustafa Kemal ile Filistin’den Anayurdun Dağlarına* romanı İskenderiye’de bulunan Seydi Beşir esir kampından, Golan Tepelerine oradan Şam’a, Musul’a Adana’ya kadar bu geniş coğrafyada ölüm kalım mücadelesi veren Osmanlı Türklerini ele alır. Seydi Beşir’de esir düşen Osmanlı askerleri Fahri üzerinden anlatılırken geriye dönüşlerle Hicaz bölgesindeki Arap isyanlarına da yer verilir. Romanda “Kumandan” olarak anılan Mustafa Kemal Paşa ve Cemal Paşa’yla birlikte Filistin cephesinde Arap isyancıları destekleyen İngiliz, Fransız askerleri, yerli Yahudi ve Ermeni çetelerinin Türk ahaliye karşı gösterdikleri olumsuz tutumlar, saldırılar da anlatılmaktadır. Yazar, bu cephede meydana gelen savaşları verirken Orta Doğu coğrafyası, nüfusu, dinleri hakkında da detaylı bilgiler aktarır. Romanda Osmanlı ordusunun bölgeden çekilmeye başlamasını ele alırken Mustafa Kemal Paşa’nın Halep’teki direnişini onun güçlü kişiliğini, askeri dehasını da anlatmaya çalışır. 15 Eylül 1918’de başlayan roman 11 Kasım 1918’de son bulur. Yıldırım’ın *58 Gün Mustafa Kemal ile Filistin’den Anayurdun Dağlarına*, romanında Orta Doğu’da ilk eylemlerini gerçekleştiren ve çok fazla bilinmeyen bir örgütten söz edilir. Bu örgüt Nili örgütüdür. “NİLİ, Aaronsohn kardeşlerin Filistin ve çevresindeki Osmanlı askeri birlikleri ve bölgenin lojistik durumu hakkında İngilizlere verilmek üzere istihbarat

³⁸ Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, 195-196.

³⁹ Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, 155.

⁴⁰ Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, 315-316.

⁴¹ Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, 102.

toplamak için 1915 yılı ilkbaharında kurdukları ve 1917 sonbaharında çökertilen Yahudi casusluk teşkilatıdır.”⁴²

Romanda özellikle Kanal harekâtında etkili olan bilgi sızdırmalar ve eylemler gerçekleştiren bu yapı Osmanlı Devleti’nin bu seferde başarısız olmasının nedenlerinden biri olarak gösterilir. ”⁴³ NİLİ örgütünün kuruluşunun yanı sıra McMahan ve Gertrude Bell gibi Orta Doğu’da casusluk faaliyetleri yapan kişiler ile olan sıkı bağlarından söz edilir. NİLİ örgütünün üyelerinin kendilerini arkeolog olarak tanıttıklarına ve tarih çalışmaları yaptıklarına çevrelerindeki kişileri inandırdıklarına vurgu yapılırken onların özellikle İngilizlere çalıştıkları belirtilir. “Çöl Kraliçesi” “Irak’ın Taşsız Kraliçesi” olarak bilinen Gertrude Bell’in Nazım Paşa ile olan yakınlığı da romanda değinilen konular arasındadır. ⁴⁴

Ilan Pappé, Nekbe olarak adlandırılan dönemde Jewish Agency tarafından örgütlenen Haganah’ın aracılığıyla beş yüz Filistin köyü ve on bir yerleşim biriminin yok edildiği ve yedi yüz bin Filistinlinin de zorunlu göçe tabi tutulduklarını belirtir. Yazar BM tarafından 1947’de Filistin’de iki devletli bir çözüm öneren BM’nin de taraflı olduğunu ve %56’lık bir bölümü adaletli şekilde paylaşmadığını da belirtir. ⁴⁵ Nurettin Taşkesen de *Nekbe 1948* romanında Filistinli bir ailenin geçmişi üzerinden Kudüs’ün geçmişini anlatır. Roman bir tiyatro eseri gibi çoğunlukla diyaloglar üzerinden verilir. İsrail’in kuruluşu, Yahudi ve Filistinlilerin çatışmaları, katliamlar üzerinden Filistin’in adım adım yok edilişi ele alınırken İsrail Devleti’nin resmen kurulduğu 1948 yılındaki gelişmelere ve ardından Filistinlilerin büyük dramlar yaşadıkları büyük göç olaylarına yer verilir.

Birinci Arap-İsrail Savaşı olarak adlandırılan 1948 savaşı, İsrail’e karşı bir güç gösteremeyen ve başarısız olan bu devletlerin kendi aralarındaki sorunlara ve rekabet ilişkilerine de yer verilir. Yazar romanda Arapların tarihten gelen kabile anlayışını sürdürdüklerini, Osmanlı Devleti’ne isyan eden Haşimi ailesi tarafından yönetilen Irak ve Ürdün’ün ise Haşimi tarafını temsil ettiğini, Mısır’ın ise geri kalan Arapları temsil ettiğini söyler. ⁴⁶

Nureddin Taşkesen 1948 Arap İsrail savaşında Ürdün Kralı’nın gizli bir şekilde dönemin İsrail başbakanı olan Golda Meir ile görüştüğü iddialarına da yer verirken bu savaşın sonunda İsrail’in, Kudüs’ün batısını ele geçirmesine dikkat çekmek ister. ⁴⁷ Yazar romanda Osmanlı Devleti’ne isyan eden Haşimi ailesinin daha sonra İngilizler tarafından Irak ve Ürdün’e kral olarak tayin edildiğini ve bu ülkelerin İngiltere’den bağımsız olmadıklarına yer verirken, Büyük Arabistan Krallığı hayallerinin de Kral Abdullah tarafından devam ettirildiğini söyler. ⁴⁸ Taşkesen, Arabistan devleti kurmak amacıyla Osmanlı’ya isyan eden Şerif Hüseyin’in bu isyanların sonucunda umduğunu bulamadığını ve devlet kurma yetkisinin İngilizler tarafından İbn Suud’a verildiğini; Haşimi ailesine ise önce Suriye’de bir devlet kurduğunu ancak Fransızların karşı çıkmaları üzerine Ürdün’de bir Haşimi krallığı verildiğini belirtir. Romanda yazar, 1948 Arap İsrail Savaşı’nın sonucunda İsrail’den sonra toprak kazanarak kârlı çıkan bir

⁴² Necmettin Alkan, *NİLİ: Orta Doğu’da Casuslar Savaşı*, Kronik Kitap İstanbul 2017, 47-48.

⁴³ Mustafa Yıldırım, *58 Gün Mustafa Kemal ile Filistin’den Anayurdun Dağlarına*, Ulus Dağı Yayınları, Ankara 2006, 16.

⁴⁴ Yıldırım, *58 Gün Mustafa Kemal ile Filistin’den Anayurdun Dağlarına*, 275.

⁴⁵ Noam Chomsky-Ilan Pappé, *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze-Dünden Bugüne Filistin Sorunu*, ed. Frank Barat, çev. Taylan Doğan-A.K. Saysel, Bgst Yayınları, İstanbul 2011, 82-83.

⁴⁶ Nurettin Taşkesen, *Nekbe 1948*, Mihrabad Yayınları, İstanbul 2018, 102.

⁴⁷ Taşkesen, *Nekbe 1948*, Mihrabad Yayınları, 104.

⁴⁸ Taşkesen, *Nekbe 1948*, Mihrabad Yayınları, 111.

diğer ülke olan Ürdün'e dikkatleri çeker ve Ürdün krallığının geçmişini ele almaya çalışır. Romanda Mısır ve Haşimi ailesinin çıkar çatışmasına Kral Faruk ve Kral Abdullah ilişkileri üzerinden yer verilir.⁴⁹ Romanda daha sonra Mısır kralı olan Faruk'un Büyük Arap devleti hülyasından vazgeçmesine ve İsrail ile yaptığı görüşmelere de yer verilir. Ancak Mısır kralı bu görüşmelerin bedelini çok ağır ödeyecek ve içlerinde Cemal Abdülnasır'ın da bulunduğu Hür Subaylar hareketinin darbesi ile tahtından indirilecektir.⁵⁰

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere destekli Yahudiler, Filistin topraklarına hâkim olmak için birçok şiddet eylemi gerçekleştirmiştir. Bu eylemler oldukça eğitimli örgütler tarafından yapılmıştır. Bunlar arasında, Irgun, Stern, Haganah gibi örgütler vardır. Birçok kanlı saldırının faili olan bu yapılara ve İsrail Devleti'nin kuruluş aşamasına Nurettin Taşkesen'in *Nekbe 1948* isimli romanında ayrıntılı olarak yer verilir. Haganah isimli örgütün çalışmalarını ele alan Taşkesen, İngiliz ve İsrail yakın ilişkilerine de değinir: "*Adı Orde Charles Wingate, tam bir Siyonist, İngiliz komutan Wavel'den izin alarak Haganah'ı eğitmeye başladı. Kendi birliğine de bazı Yahudileri aldı.*"⁵¹

Taşkesen, Haganah'ın kuruluş ve ilerlemesindeki başarısının İngilizlerin desteği ile olduğunu romanda tekrarlar ve Filistinli halkın köylerinden sürülüp göçe zorlanmasının arkasında da yine İngilizlerin olduğunu söyler.⁵² Filistinli yerli halkın Haganah'ın gücünü başlangıçta hafife aldığını geleceğe dair olumsuz beklentiler içerisinde olmadıkları belirtilir. İsrail'in kuruluş aşamasında Haganah gibi örgütlerle bölgedeki Arapların yaşadığı çatışmalara yer verilen romanda Arapların birlik içerisinde İsrail ile savaşmaya çalıştıklarına ancak maddi olanaksızlıklarının buna el vermediğine ayrıca Kral Abdullah gibi bazı yöneticilerin birlik ruhuna engel olduğundan da söz edilir. *Nekbe 1948* romanında Haganah'ın ardından Irgun isimli örgütün de kuruluşunu, amaçlarını, özelliklerini ele alır. Romanda Irgun örgütü, Haganah'tan daha disiplinli daha gizli bir örgüt olarak belirtilir. Yazar bu örgütün masonik bir yapısının olduğunu söyler.⁵³ Romanda Filistin'de meydana gelen terör olaylarına da yer verilir. Bir otobüs durağına yapılan bombalı saldırıda hayatını kaybeden Filistinliler anlatılırken terörün destekçisi olarak İngilizler gösterilir.⁵⁴ Nurettin Taşkesen bazı Yahudi çetelerinin Filistinli yerli halkı göç etmeye zorlamak için hasat zamanında tarlalarını ateşe verdiklerini, evlere baskınlar yaparak besin ürünlerine el koyduklarını halkı açlıkla baş başa bıraktıklarını anlatır.⁵⁵ Romanda sıklıkla İngiliz Yahudi iş birliğine yer verilir. Haganah'ın başlangıçta İngilizler tarafından nasıl yönlendirilip eğitildiklerine yer veren Taşkesen, köy köy dolaşan Yahudi örgütlerin halk ve köyler hakkında bilgi topladıklarını ve bu bilgileri "Köy Proje Dosyaları" olarak arşivlediklerini belirtir:

1947 yılında İngiltere, Filistin hakkında alınan bölünme kararını onaylamıştır. Bunun üzerine bölgede yaşayan Yahudiler taşkınlıklar yapmışlardır. İngiliz silahlı güçlerinin de bölgeden ayrılma kararı almasının üzerine Filistin halkı silahlı Yahudilerin karşısında tamamen güçsüz bir şekilde kalmıştır. Romanda bu tarihi detayına da yer verilir.⁵⁶ Romanda Yafa'da meydana gelen bombalı saldırıdan Semiramis Oteli'nin bombalanması gibi şiddet olaylarından

⁴⁹ Taşkesen, *Nekbe 1948*, Mihrabad Yayınları, 112.

⁵⁰ Taşkesen, *Nekbe 1948*, Mihrabad Yayınları, 139.

⁵¹ Taşkesen, *Nekbe 1948*, Mihrabad Yayınları, 44.

⁵² Taşkesen, *Nekbe 1948*, 45.

⁵³ Taşkesen, *Nekbe 1948*, 64-65.

⁵⁴ Taşkesen, *Nekbe 1948*, 46.

⁵⁵ Taşkesen, *Nekbe 1948*, 48.

⁵⁶ Taşkesen, *Nekbe 1948*, 100-101.

da söz edilir. Bu saldırıları Arap kılığına giren Yahudilerin yaptığını söyleyen romancı, bu eylemleri gerçekleştirenlerin de “mistaravim” olarak anılan özel birlikler olduklarını belirtir.⁵⁷1948 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşında İsraili örgüt Irgun’un Deyr Yasin köyüne yaptığı baskın sonucu 107 kişi öldürülmüştür. Romanda Filistinli yerli Arap halkın herhangi bir baskına hazırlık yapmadıkları günlük hayatlarına devam ettikleri vurgulanır. Deyr Yasin katliamı ile birlikte Filistin halkının olanı biteni, Filistinli Araplara düşmanlıkta ileri gidildiğinin farkına vardıkları belirtilir.⁵⁸ Deyr Yasin katliamında yaralanan, hastanede yaralı halde bulunan roman kişisi Necla’nın hayatından söz edilen eserde Necla’nın tanınmayacak kadar ağır yaralar aldığından söz edilir.⁵⁹ Romanda İsrail’de birtakım çarpıcı eylemde bulunan bir başka örgüt olan Lehi örgütünden de söz edilir. Ayrıca romanda Birleşmiş Milletler Filistin arabulucusu diplomat Kont Bernadotte’nin İsraili Lehi örgütü tarafından öldürülmesine yer verilir.⁶⁰ İsraili bazı aşırı örgütlerin düzenlediği saldırılardan biri de El Halil Camii’ne gerçekleştirilen saldırıdır. Nurettin Taşkesen de bu olaya yine diyaloglar şeklinde romanında yer verir.⁶¹

Nihan Kaya’nın 2018 yılında yayınladığı *Buğu* isimli romanında Sabra ve Şatilla Katliamına yer verilmiştir. 1982 yılında Batı Beyrut mülteci kampına saldıran aşırı Yahudi örgüt üyeleri, Sabra ve Şatilla kampında katliam yaparlar. Yaklaşık 3500 Filistinli -çocuklar dâhil- bu baskında hunharca öldürülmüştür. Bu katliamdan daha sonra Ariel Şaron sorumlu tutulmuştur. Kaya, bu katliamda 990 sivilin öldüğünü ancak 328 kişinin kimliklerinin tespit edilebildiğini, bebeklerin çocukların nasıl acımasızca hedef alındığını vurgular.⁶²

Bir Yahudi ile evli olan Filistinli Nur’un hayatını ele alan Nihan Kaya, Yahudi Yasef Abravanel’in Nur’a olan aşkı nedeniyle Nur’un Filistinli direnişçiler için verdiği desteği görmezden gelmesine hatta ilgilenmemesine yer verir.⁶³ Nur’un İsrail’de tutuklanması üzerine onu kurtarmaya giden Yasef Abravanel onun karakolda işkenceye maruz kaldığını anlar ama o da çaresiz kalmıştır.

Ailesini çocukken kaybeden Nur, Filistin ve Filistin halkı için ıstırap duymakta hayatının her anında bununla yaşamaya çalışmaktadır. “*Filistin şimdi uzakta, çok uzakta. Sen, buradasın. Şimdi yaşadığın ülkeye, yaşadığın şehre, eve dönüp baktın mı hiç? (...) Bir an olsun Filistin’i unuttuğunda, geriye ne kalacak, senden ne kalacak, düşündün mü?*”⁶⁴ Nur, İsrail vatandaşı olan Filistin kökenli İmran Reda ile duygusal bir yakınlık kurar. İmran, Filistin’e yardım eden gizli bir örgüte üyedir. Nur da İmran ile birlikte ‘*Çiçekleri Kurtarma ve Yaşatma Derneği*’ gibi paravan bir dernek kurar ve birlikte Filistinli direnişçilere yardım ederler. Kaya, romanında İsrail’in kuruluş yıllarında dünyadaki Yahudilerin Filistin’e göç etmeye ve Filistin’den toprak satın almaya başlamasından da söz eder. Yazar, roman kişisi Abravanel ve ailesinin İstanbul’da bir yaşamlarının olmasına rağmen dini ve resmi bayramlarda Filistin’den satın aldıkları yere gittiklerini belirtir.⁶⁵ İmran ile Nur’un hikâyesini anlatan yazar dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış olan Filistinlilerin ülkeleri için verdikleri mücadeleyi de anlatmış olur. Romanın

⁵⁷ Taşkesen, *Nekbe 1948*, 71.

⁵⁸ Taşkesen, *Nekbe 1948*, 76.

⁵⁹ Taşkesen, *Nekbe 1948*, , 81.

⁶⁰ Nurettin Taşkesen, *Nekbe 1948*, Mihrabad Yayınları, İstanbul 2018, 133.

⁶¹ Taşkesen, *Nekbe 1948*, 202.

⁶² Nihan Kaya, *Buğu*, İthaki Yayınları, İstanbul 2018, 92.

⁶³ Kaya, *Buğu*, 49-50.

⁶⁴ Kaya, *Buğu*, 74.

⁶⁵ Kaya, *Buğu*, 41.

sonunda Nur ve İmran öldürülmüş olarak bulunur. Yasef Abravanel de bu ölümlerden dolayı suçlanır.

Ece Temelkuran'ın *Muz Sesleri* romanında geriye dönüşlerle, mektuplarla 1982 yılına dönülmekte ve Şatilla kampında yaşayan göçmenlerin hayatlarına ışık tutulmaktadır. İsrail'in bu kampa yaptığı saldırılar ile masum insanların hayatlarını kaybedişleri romanda konu edilirken, küçük, sıradan insanların hayatları büyük siyasi kavgaların gölgesinde ele alınır ve bir aile dramı ya da bir insanî dram da anlatılmaya çalışılmaktadır. Temelkuran'ın *Muz Sesleri* romanında da kontr terör örneklerine rastlanılır. Romanda İsrail'in Gazze'ye saldırısına yer verilirken Lübnan'da bu saldırıların halk tarafından neredeyse kabullenildiği ve futbol maçları kadar bile gündem olmadığı belirtilerek eleştirilir. Halkın magazin haberleri ve futbol ile meşgul olduğunu anlatan Temelkuran futbol maçları skorlarının yas ve şenlik havası oluşturmaya yettiğini söyler.

*“Bu sırada İsrail, Gazze’vi vurmuş, Irak’ta 22 Şubat 2006’da Şii Samarra’nın bombalanmasıyla başlayan sürecin sonunda mahalleler dini gruplara göre ayrılmıştı ve Filistin’in topraklarını kemiren “duvarın” inşaatı devam ediyor. ABD Zarkavi’yi öldürmüştü, dünya ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice’in bacaklarının güzelliğini buz patenine borçlu olduğunu konuşuyor. Dünya Kupası Almanya’da yapılıyordu ve Ronaldinho şii gibi oynuyor.”*⁶⁶

Romanda Hizbullah gibi yapılardan da söz edilirken Kataib olarak da anılan Hristiyan Falanjist grubun saldırısından kurtulan Filipina'nın hayatı romanın olay örgüsünü meydana getirir. Yine Kataib ile Filistinliler arasında meydana gelen çatışmalar da romanda değinilen konular arasındadır.⁶⁷ Temelkuran, İsrail'in 17 Temmuz 1981'de Şatilla Mülteci Kampına düzenlediği saldırıyı ele alır ve Lübnan'a çalışmaya gelen sıradan insanların bu kamptaki ölümlerine yer verir. *“İsrail uçakları 17 Temmuz 1981 günü anneni öldürdü. En çok boynunu tutmak isterdim. Ama gömülüp ağlayabileceğim bir boynu bile kalmamıştı. Annen boynundan vurulduğu için bu kadar sessizdi”*⁶⁸ Yazar romanda sosyal medyanın terör örgütlerine destekçi kazanmak konusundaki etkinliğini de ele alır ve bir sosyal medya platformu olan Facebook üzerinden El Kaide'ye destekçi bulunmasına da değinir.⁶⁹

İskender Pala'nın polisiye romanı *Abum Rabum*, Tokyo'da işlenen bir cinayetin izlerinden Kudüs'e orada İstanbul'a ve Amerika Birleşik Devletleri'ne uzanan bir romandır. Romanda Orta Doğu'da bulunmuş olan Sümer, Akad, Babil gibi medeniyetlere yer verilirken günümüz Orta Doğu kentlerinden Kahire, Kudüs, Halep ve Şam da romanda mekân olarak geçmektedir. Yazar bu kentlerin tarihi ile Yahudi, Hristiyan ve Müslüman inançları ile olan ilişkilerini anlatırken Hz. İbrahim'in öğretisinin bu üç dinde algılanış şekline değinerek romanda dinler arası bir kritik yapılmaya çalışılır. Yine istihbarat örgütlerinin mücadelesi de romanda polisiye havayı sağlamlaştırmakta, Orta Doğu'da varlıkları MÖ'ye dayandırılan Zelotların yirmi birinci yüzyılda yaptıkları eylemlere de yer verilmektedir. Romanda yer verilen önemli bir diğer konu ise Avrupalıların ve Amerikalıların Orta Doğu'da bulunan pek çok tarihi eseri çeşitli şekillerde kaçırmaları ve bunları müzelerde sergilemeleridir.

İskender Pala'nın *Abum Rabum* romanı, Sümer ve Akat dilleri üzerine çalışmalar yapan araştırmacı Keiko'nun Tokyo'da öldürülmesi ve cinayet aleti olarak bulunan kamanın üzerinde

⁶⁶ Ece Temelkuran, *Muz Sesleri*, Everest Yayınları, İstanbul 2010, 233-234.

⁶⁷ Temelkuran, *Muz Sesleri*, 60.

⁶⁸ Temelkuran, *Muz Sesleri*, 148-149.

⁶⁹ Temelkuran, *Muz Sesleri*, 95.

Z-E-M harflerinin çizili olması ile birlikte bir muamma başlar. Bu cinayetin sonucunda da bu örgütün Zelotlar olduğu ortaya çıkar. Pala romanda bu örgütün geçmişine dair bazı bilgilendirmeler de yapar. Örgüt lideri olarak anlatılan Elazer, örgüt üyelerini çocukluktan itibaren intikam duygusuyla yetiştirmekte onlara bu örgütün Romalılara dayanan tarihini anlatmaktadır.

İskender Pala romanda sık sık Zelotların düzenledikleri ayinlere yer verir ve cinayet aleti olan kamanın üzerindeki yazıdan hareketle bu örgüt hakkındaki gizemleri çözer. Romanda siyon, masada ve zelot kelimelerinin örgüt üyeleri için ne ifade ettikleri anlatılırken Moriah Dağı çevresinde yapılan bu ayinlerin üyeler üzerindeki izlerine de yer verilir.⁷⁰ İsrail Devleti ve Zelotlar arasındaki ilişkiye de değinilen romanda hançerli saldırıları ile dehşet yaratan bu örgütten İsrail yönetiminin dahi rahatsızlık duyduğu anlatılmaktadır.⁷¹ *Abum Rabum* romanında İskender Pala, Orta Doğu'daki terör konusu hakkında da bazı değerlendirmeler de bulunur. Romana göre ABD'nin ve diğer Avrupalı devletlerin Orta Doğu'da destekledikleri terör örgütleri bulunmaktadır ve bu yapılar yoluyla ABD ve Avrupa'nın dünya dengesini kendi lehlerine sağladıkları belirtilir.⁷²

Sonuç

Türk romanında Kudüs ve çevresi hakkında yazılan romanlar incelendiğinde konuların Haçlı Seferleri ve Birinci Dünya Savaşı/savaş sonrası yaşananlar olarak temelde ikiye ayrıldığı görülmüştür. Bu romanlar Kudüs'ün dinler ve toplumlar açısından önemine odaklanırken şehrin tarihine de geniş yer verirler. Özellikle biyografik romanlar olan Selahaddin Eyyubi romanlarında şehri ele geçirmek için mücadele veren Hristiyan ve Müslümanların yaptıkları savaşlar ön planda tutulmuştur. Bu romanlar edebi nitelik yönünden zayıf romanlardır ve asıl gayeleri bilgi vermektir, dolayısıyla çoğunlukla tarihi belgelere dayanmaktadırlar. Yazarların romanlarında ele aldıkları ikinci konu ise günümüzde de hâlâ yankıları duyulan Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nın ardından bölgeden çekilmesi ile bölgede kurulan İsrail Devleti'ne gelen tepkiler ve Arap-İsrail Savaşları'dır. Bu konuya temas eden ilk romancılar için Kudüs kutsal bir şehir olmaktan ziyade modern çağa ayak uydurmaya çalışan bir şehirdir. Dolayısıyla bu bakış açısı ile yazan romancılar Kudüs ve çevresine Avrupa'dan gelen Yahudi yerleşimcileri ve mimarilerini övgü ile karşılamaktadırlar. Konuyu ele alan çağdaş yazarların ise bakış açıları ilk dönem yazarlarından farklıdır. Kudüs ve çevresinin Türk ve Müslümanlar için önemini romanın odak noktası haline getirerek eser vermişlerdir. Yazarlar bu romanlarda Filistin halkının yaşadıkları savaşları, karşı karşıya kaldıkları terör olaylarını incelemiş; “kontrterör” hakkında açıklamalar yapmış ve bölgede yaşanan çok yönlü savaşları, göçleri, mülteci kamplarını edebiyat yolu ile anlatmışlardır.

⁷⁰ İskender Pala, *Abum Rabum*, Kapı Yayınları, İstanbul 2017, 77.

⁷¹ Pala, *Abum Rabum*, 172.

Kaynakça/Bibliography

- Ahmed Midhat Efendi. *Süleyman Musli*. haz. Erol Ülgen-Fatih Andı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Alkan, Necmettin. *NİLİ: Orta Doğu'da Casuslar Savaşı*, İstanbul: Kronik Kitap, 2017.
- Ali Emre. *Selahaddin Eyyubi Şark'ın Kartalı*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Chomsky Noam-Ilan Pappé, *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze-Dünden Bugüne Filistin Sorunu*, ed. Frank Barat, çev. Taylan Doğan-A.K. Saysel, İstanbul: bgst Yayınları, 2011.
- Çamuroğlu, Reha. *Selahaddin el Kürdi*, İstanbul: Everest Yayınları, 2011.
- Danışman, Zuhuri. *Balak Gazi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.
- Demirkent, Işın, "Haçlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 14/525-526. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Harman, Ömer Faruk, "Kudüs", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 36/323-327, Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Karatay, Hüseyin. *Selahaddin Eyyubi*, İstanbul: Bengisu Yayınları, 2016.
- Kaya, Nihan. *Buğu*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2018.
- Kutsal Kitap The Bible Society in Turkey, (Kitabı Mukaddes Şirketi),Yeni Yaşam Yayınları, 2008.
- <https://www.bible.com/tr>
- Morkaya, Burhan Cahit. *İhtiyat Zabiti*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1933.
- Morkaya, Burhan Cahit. *Dükkülerin Romanı*,
- Pala, İskender, *Abum Rabum*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2017.
- Subaşı, Ebubekir, *Kudüs Fatih Selâhaddin Eyyubi*, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017.
- Şeşen, Ramazan. "Dâviyye ve İsbîtiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, , 9/19-21. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Taşkesen, Nurettin. *Nekbe 1948*, İstanbul: Mihrabad Yayınları, 2018.
- Tiryakioğlu, Okay, *Hilalin Gölgesinde Bir Ömür Selahaddin Eyyubi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Yıldırım, Mustafa. *58 Gün Mustafa Kemal ile Filistin'den Anayurdun Dağlarına*, Ankara: Ulus Dağı Yayınları, 2006.
- Temelkuran, Ece. *Muz Sesleri*, İstanbul: Everest Yayınları, 2010.